

Pätnästä' hrozieb či príležitostí z výziev výskumu budúcnosti ?

Na výročnej konferencii Svetovej futurologickej spoločnosti koncom júla v Houstone v štáte Texas (USA) sa zúčastnil predseda Futurologickej spoločnosti na Slovensku Ivan Klinec ako účastník projektu výskumu budúcnosti Milénium, ktorého správa bude podkladom hlavného referátu generálneho tajomníka OSN Kofi Annana o stave civilizácie a jej budúcnosti na Miléniovom summite 6.-8.septembra v New Yorku. Bude súčasťou 55.zasadnutia Valného zhromaždenia OSN za účasti hláv štátov a vlád, vrátane slovenskej delegácie na čele s premiérom Mikulášom Dzurindom.

Čím sa zaoberali svetoví futuroológovia na výročnej konferencii ?

Konferencia pozostávala zo 130 samostatných zasadaní, minikonfrencií či miniseminárov, z ktorých každý bol zameraný na inú problematiku. Zúčastnil som sa na nej v rámci projektu Milénium, ktorého prezentácií bolo venované jedno špeciálne zasadanie. V rámci tohoto projektu bola vydaná mileniálna správa o stave budúcnosti, je to globálna prognóza, ktorá hovorí o 15 výzvach, s ktorými sa bude musieť ľudstvo vysporiadať na prahu nového tisícročia. Sú to problémové oblasti, ktoré môžu byť príležitosťou pre rozvoj, ale takisto môžu predstavovať ohrozenia budúceho vývoja. Ak sa s problémom nevyrovnáme, potom môže byť veľkou prekážkou rozvoja spoločnosti.

Ktoré z problémov považuje globálna prognóza budúcnosti za najzávažnejšie ?

Správa je produktom 720 expertov z celého sveta, ktorí hlavné výzvy selektovali v priebehu štyroch rokov. Mali by byť významovo rovnocenné, nie sú hierarchizované, sú to prierezové problémy týkajúce sa nie rezortov, oblastí, ale celej spoločnosti. Dve verzie správy, skrátená 100-stránová, úplná 1000-stránová pripojená aj na CD-Rome, sa začínajú výzvou Ako dosiahnuť trvalo udržateľný rozvoj pre všetkých - rozvoj ekonomiky tak, aby nepoškodzoval životné prostredie, aby neničil zdroje rozvoja, ale zachoval ich pre budúce generácie. Varuje, že trvalo udržateľný rozvoj sa - najmä v krajinách, ktoré prechádzajú k trhovej ekonomike - odsúva na okraj záujmu ako niečo dodatkové, čo sa týka špeciálne len rezortu životného prostredia. Po zániku jadrovej hrozby je kolaps životného prostredia druhou hlavnou hrozbou zničenia ľudskej civilizácie. Mal by sa dostať do stredu politického záujmu, lebo trvalo udržateľný rozvoj a nepoškodzovanie životného prostredia má aj sociálne dimenzie, čo bolo v našich krajinách úplne zlikvidované. Ekonomický rozvoj hrozí smerovať tak, že skupina bohatých bude disponovať zdrojmi a veľká väčšina spoločnosti bude odkázaná na živorenie. Udržateľný rozvoj je podmienený aj sociálnym rozvojom - aby každý človek mal zabezpečené primerané podmienky pre svoj život, aby mohol dôstojne žiť a realizovať sa.

Čo je s ďalšími príležitosťami či výzvami ?

Druhou výzvou je voda, ktorej nedostatkom už trpí veľké percento svetovej civilizácie. Viac ako jedna miliarda ľudí nemá prístup k čistej vode. Výzvou je, ako zabezpečiť pitnú vodu pre všetkých, pre každého občana. Keď si spomenieme, že ešte pred pár rokmi bola v Európe čistá voda samozrejmosťou, a dnes si ju kupujú

Ľudia vo fľašiach v potravinách, vidíme, že bude aj naším problémom. Ani vodné dielo Gabčíkovo nie je len výroba elektrickej energie, ale aj problém vodných zdrojov.

Treťou výzvou je rast populácie - ako dostať do rovnováhy neustále vzrastajúcu populáciu a limitovanosť zdrojov rozvoja, aby sa nevyčerpali v priebehu krátkeho času. V súčasnosti malá časť vyspelých krajín využíva veľké percento zdrojov rozvoja, kým väčšia časť zaostalých využíva menšie. Zdroje sú nerovnomerne rozložené. Ak by sa celosvetovo využívali zdroje rozvoja napríklad podľa modelu USA, tak zdroje rozvoja by sa vyčerpali a životné prostredie by nevydržalo neúmernú záťaž a skolabovalo by.

Štvrtým problémom je prechod ku skutočnej demokracii, cesta, akou môže vzniknúť z autoritárskych režimov skutočná demokracia. Ak pod demokraciou sa rozumie participácia, účasť občanov na riadení spoločnosti, vidíme, že je to problém aj v našich krajinách, aj na Slovensku. Ideály prezentované pred desiatimi rokmi sa nespĺnili. Veľká časť krajín, ktoré prechádzajú transformáciou ekonomiky a spoločnosti, smeruje viac k oligarchii ako k demokracii. Čím viac krajinu ovláda menšia skupina ľudí, tým menej sa dodržiava demokracia. Myslím si, že u nás skrachovala transformácia, lebo skupina ľudí tvrdila, že keď všetko sprivatizujeme, demokracia príde automaticky. Ak by fungovala skutočná demokracia so spätnými väzbami a mechanizmom kontroly zdola, tak by potom nemohla prebiehať ani nijaká diviká privatizácia.

Piatou výzvou je ako dostať do rozhodovania dlhodobé perspektívy. Celosvetovo sa rozširuje model rozhodovania, ktorý hľadá len na záujmy vedúce iba od jedného funkčného obdobia vlády do druhého, od jedných volieb do druhých. Dlhodobé záujmy v politickom rozhodovaní absentujú. Ani u nás nemáme dlhodobé stratégie, rozvojové programy, záujmy a ekonomika sa riadia podľa záujmov politických strán, alebo lobbistických skupín, ktoré sa po štyroch rokoch snažia dostať k moci. To je nadradené či už záujmom spoločnosti alebo dlhodobým záujmom, a potom to v dlhom časovom horizonte má negatívne dopady na celú spoločnosť.

Ďalšou oblasťou je globalizácia a informačné technológie. Rozširovanie internetu a informačných technológií a ich globalizácia je celosvetovou realitou, ťažko s tým môže niekto niečo spraviť. Ide však o rozširovanie globálnych pravidiel, ktoré väčšinou ovplyvňujú tí najmocnejší, ktorí sú na globálnom ihrisku: nadnárodné inštitúcie ako Medzinárodný menový fond (MMF), Svetová banka (SB), voči ktorým sa chystajú veľké akcie odporcov globalizácie. Nemajú na mysli boj proti technológii, skôr politiku, ktorú presadzujú nadnárodné inštitúcie v záujme najmocnejších.

Vážnym problémom je rozširovanie priepasti medzi bohatými a chudobnými

V tomto smere je v projekte Milénium výzvou podpora rozvoja etickej trhovej ekonomiky. Mohla by zredukovať túto medzeru, ak by investície nemuseli ísť tam, kde sú najväčšie zisky, ale v etickej trhovej ekonomike by smerovali napríklad do regionálneho rozvoja, do zdravotníctva, vzdelávania aj keď prinesú momentálne nižšie zisky. Investori by si mali byť vedomí, že aj pri menších ziskoch je v ich záujme investovať do oblasti, v ktorej žijú, aby sa pozdvihla. Ak zostane zaostalejšia, potom aj investori sa dočkajú väčšej straty.

Hrozbou je rozširovanie nových chorôb a vzrast imunity nových mikroorganizmov, čo vidíme na prípade AIDS, ktorý v Afrike dosiahol rozmery pandémie a hrozí zlikvidovať veľkú časť populácie na africkom kontinente. Pretože rôzne baktérie, mikroorganizmy mutujú, môže sa stať vážnou hrozbou aj pre národnú bezpečnosť rozšírenie takýchto chorôb ako AIDS, Ebola a ďalších ešte neznámych.

Deviatou výzvou, na ktorú upozorňuje projekt Milénium, je ako zvýšiť kapacitu pri rozhodovaní tak, aby pomáhala inštitucionálnej zmene a progresívnej zmene spoločnosti. Problémom je, že kapacita rozhodovania je nedostatočná a nie je schopná postihnúť všetky oblasti, ktoré riadiaci orgán obhospodaruje. U nás to vidíme na tom, že politika akoby sa koncentrovala na zostavenie štátneho rozpočtu, ale nezaoberá sa v takej miere, v akej by sa mala, ostatnými oblasťami, z ktorých - ak zostanú mimo zorného uhla pozornosti vlády - môžu neskôr vyrásť veľké problémy.

Nemenším zostal aj problém mieru a riešenia konfliktov. Ide o to, ako môžu zdieľané hodnoty a nové bezpečnostné stratégie redukovať etnické konflikty, terorizmus a použitie zbraní hromadného ničenia. Problém terorizmu a etnických konfliktov dokonca rastie. Pred pár rokmi by si málokto vedel predstaviť také etnické konflikty, aké sú v Juhoslávii a aké potenciálne môžu prebiehať pri rozpade veľkých krajín aj v rámci západnej Európy a či v iných častiach sveta.

Osobitnou je problematika postavenia žien - ako zdokonaľiť podmienky, aby sa ženy mohli viac zapájať do zodpovednosti za rozvoj spoločnosti. Nie sú dostatočne zapojené do riadenia spoločnosti ani v krajinách nášho regiónu, vo vládach - ak sú - dve-tri ženy, väčšinou na postoch, ktoré nemajú veľký vplyv. Po celom svete sú v pracovnom procese ženy diskriminované, väčšinou dostávajú nižšie mzdy ako muži.

Vážnou výzvou je problematika medzinárodného zločinu. Ako zabrániť jeho šíreniu, ako zabrániť aby sa stal silnejším a sofistikovanejším globálnym podnikom. Pretože už existuje niečo ako vysokosofistikovaná medzinárodná nadnárodná korporácia, ktorá presahuje dokonca moc jednotlivých štátov. Boj s medzinárodným zločinom na národnej úrovni, v ktorom bývajú vlády vo veľkom percente neúspešné, sa identifikoval ako veľká problémová oblasť, ktorá by sa mala riešiť netradičnými spôsobmi na nadnárodnej úrovni. Hráči medzinárodného zločinu na globálnej úrovni by mali mať protivníka rovnakej sily na rovnakej úrovni.

Iste ste vo výskume budúcnosti narazili na veľké mrhanie zdrojmi.

Najmä vo vyspelých krajinách, ale model vzrastajúcej spotreby zdrojov energie sa rozširuje aj do menej vyspelých krajín. Mali by sa využívať vysoko efektívne, no napríklad odpad, hromadiaci sa z používania nápojov vo fľašiach, sa stáva celosvetovým problémom a je príkladom mrhania i výzvou milénia.

Zostali nám ešte dve z 15 výziev...

Jedna sa zaoberá tým, ako by mohli vedecké a technické objavy zdokonaľiť ľudské podmienky, druhá, ako by malo byť etické rozhodovanie inkorporované do globálnych rozhodnutí. Aká by mala byť globálna etika a ako zabezpečiť jej implementáciu do globálnych rozhodnutí, tak, aby boli v záujme všetkých participujúcich, nie iba silnejších, jedného alebo viacerých štátov, alebo lobbistických skupín. Súčasťou správy sú štúdie o environmentálnej bezpečnosti a rozbor, ako sa využívajú štúdie výskumu budúcnosti v rozhodovacích procesoch v celom svete.

Na ktorej z 15 kapitol výskumu budúcnosti ste sa zúčastnili ?

Na projekte, ktorý som v SR koordinoval, sa zo Slovenska zúčastnilo 15 ľudí. Okrem hlavnej správy sa traja - ekonóm Ivan Klinec z Prognostického ústavu SAV,

filozof doc. Ladislav Hohoš z Filozofickej fakulty UK a kybernetik Ing. Juraj Štefanovič z Technickej univerzity - zúčastnili na vypracovaní dlhodobých scenárov do roku 3000 a siedmi na vypracovaní štúdie, ktorá hovorí o využívaní výskumu budúcnosti v rozhodovacích procesoch. V jednotlivých rokoch sme oslovovali rôznych expertov, podľa oblastí, ktoré sa spracovávali. Nemožno však hovoriť, že sme sa zúčastnili na spracovaní určitých častí projektu, zúčastnili sme sa integrálne na celom projekte, od začiatku do konca a je to prierezový projekt. Filozofia projektu nie je postavená na individuálnych príspevkoch. Ide o integrálne dielo 720 expertov z celého sveta.

Dielo je hotové, čo s ním teraz ?

Tisícstranová prognóza výskumu budúcnosti civilizácie Milénium sa bude distribuovať po celom svete. Ide už o štvrtú takúto správu od roku 1997. Má charakter kumulatívnej súhrnnej prognózy. Súčasťou filozofie projektu je dostať jeho poznatky do jednotlivých regiónov odkiaľ prišli a zachytávať spätné väzby. Na to sa v regiónoch konajú sympózia, kde sa prezentujú poznatky zo správy. Tento rok sa už konala v Olomouci pre ČR a Slovensko konferencia Smerovanie k udržateľnému rozvoju, na ktorej vystúpil šéf projektu Jerome C. Glenn, výkonný riaditeľ Americkej rady pre Univerzitu OSN, významný metodológ prognózovania. Pri tejto príležitosti navštívil aj Slovensko.

Správa patrí k najpredávanejším publikáciam Svetovej futurologickej spoločnosti, možno ju nájsť na internete na stránke www.millennium-project.org alebo www.stateofthefuture.org. Chceme ju sprístupniť aj spoločným zmiešaným prekladom skrátenej 100-stranovej verzie na Slovensku a v Čechách. Rátame s tým, že aj politická sféra sa bude zaujímať o ďalšie poznatky, či už cez internet, alebo prostredníctvom konzultácií. Na jeseň chceme usporiadať seminár, kde podrobne oboznámime s projektom.

Vypracovávanie správy má zabudované spätné väzby, to znamená, že ohlasy z jednotlivých regiónov po celom svete sa budú ďalej využívať. Napríklad etická ekonomika bola do správy doplnená na základe požiadavky jednotlivých expertov, ktorí poukazovali na to, že ide o celosvetovo významný problém, a to ako zladiť etiku s ekonomikou.

Na konferencii Svetovej futurologickej spoločnosti bola prezentácia tohoto projektu iba jednou zo 130 ďalších.

Špeciálnou bola experimentálna štúdia Scenáre vývoja civilizácie do roku 3000. Môže to znieť zvláštne, že niekto uvažuje toľko rokov dopredu, je to skôr špekulovanie nie veda. Je však dôležité uvažovať aj v takýchto dlhých horizontoch a zamýšľať sa, aké má človek limity, čo môže dokázať, či je to reálne napríklad pri súčasnej technológii lietať do iných galaxií, alebo sú technologické obmedzenia také, že si bude musieť svoju filozofiu upraviť tak, aby sa vyrovnával s problémami, ktoré má na Zemi, prepájal ich s určitou etickou úrovňou, s morálkou.

Ako to teda bude v roku 3000 ?

Na vypracovaní scenárov vzostupov a pádov civilizácie sa zúčastnilo 78 expertov z celého sveta, prizvaní boli ľudia, ktorí sa zaoberajú dlhodobým uvažovaním, ľudia z aerokozmického priemyslu USA, spisovatelia science-fiction...Vystríhajú, že ak poznatky, ktoré má ľudstvo, nevyužije na rozvoj, ale v prospech určitých skupín,

ktoré by zneužili technológie, poznanie, viedlo by to k deštrukcii civilizácie. Rôzne scenáre ukazujú negatívne ale aj pozitívne možnosti vývoja ľudskej civilizácie, zánik i znovuzrodenie života, ako keď Fénix vstáva z popola.

Konferencia bola organizovaná ako myšlienkový veľtrh, na jednej strane boli záujemcovia o myšlienky, ktorí ich potrebujú a preto aj financujú, na druhej strane ich ponúkali tvorcovia týchto myšlienok.

Zaujali vás ?

Viaceré. Spomeniem rozpracovaný projekt, ktorý sa opiera o zistenie, že požičiavanie veľkých súm peňazí má menšiu návratnosť, ako keď v tom istom objeme požičiavajú stovky a tisícky dolárov veľkému množstvu radových občanov, ktorí si potrebujú kúpiť nástroj na to, aby vyrábali nejaký produkt. Rozbehol sa taký projekt, ktorý umožňoval, aby získal pôžičku občan, ktorému by ju predtým nikto v takom malom objeme nedal, a tým bol odsúdený na živorenie. Každá takáto pôžička má väčšiu návratnosť ako veľká. Nezamestnaný, ktorému to umožní kúpiť si nástroj a niečo vyrobiť a rýchlo predať, ju hneď vráti, má nízku dobu obratu. Začalo sa to už rozbiehať v rôznych oblastiach a regiónoch sveta napr. v Indii alebo v Amerike.

Práca, 22. 8. 2000, rozhovor pripravil Ivan Špáni